

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 29 oktober 2018

Mål nr

Ö 5051-17

ANMÄLARE

Solna tingsrätt

Box 1356

171 26 Solna

PARTER

Kärande vid tingsrätten

Integra Engineering AB, 556481-8986

B31, Innovatum

Nohabgatan 12

461 53 Trollhättan

Ombud: Advokat MC

Svarande vid tingsrätten

If Skadeförsäkring AB (publ), 516401-8102

106 80 Stockholm

Ombud: Advokat JE

Dok.Id 153642

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

SAKEN

Hänskjutande enligt 56 kap. 13 § rättegångsbalken

**BESLUT AV TINGSRÄTTEN OM HÄNSKJUTANDE ENLIGT
56 KAP. 13 § RÄTTEGÅNGSBALKEN**

Solna tingsrätts beslut 2017-11-06 i mål T 6433-16

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen förklarar att den av If Skadeförsäkring AB (publ) åberopade undantagsbestämmelsen (punkten 5.2.6 i försäkringsvillkoren) inte hindrar att Integra Engineering AB har rätt till ersättning från If för vad Integra har betalat till Byggdialog AB som kompensation för det vite som Byggdialog i sin tur har betalat till beställaren.

SKÄL**Bakgrund**

1. Byggdialog AB, som av Bo i Väsby AB fått i uppdrag att bygga en skola, anlitate Integra Engineering AB för att ta fram konstruktionshandlingar för entreprenaden.
2. Av avtalet mellan Integra och Byggdialog följer att parterna kommit överens om att tillämpa Allmänna Bestämmelser för konsultuppdrag inom arkitekt- och ingenjörsverksamhet, ABK 09. Av kapitel 5 § 1, med rubriken Ansvar för skada m.m., framgår att konsulten ansvarar, med vissa begränsningar, ”för skada som denne orsakat beställaren genom bristande fackmässighet, åsidosättande av sedvanlig omsorg eller annan vårdslöshet vid

genomförande av uppdraget”. Enligt kommentaren till bestämmelsen behöver skadan inte bestå i sakskada utan kan även avse exempelvis ekonomisk skada.

3. För avtalet mellan Byggdialog och Bo i Väsby AB gäller Allmänna Bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten, ABT 06, med vissa ändringar, tillägg och förtydliganden. I kapitel 5 § 3 i ABT 06 anges bl.a. att ”för varje påbörjad vecka varmed entreprenören överskrider kontraktstiden [...] skall han betala vite enligt kontraktshandlingarna” och att ”om vite avtalats är beställaren därutöver inte berättigad till skadestånd för förseningen”. Av övriga kontraktshandlingar framgår att parterna, med hänvisning till kapitel 5 § 3, avtalat om vite om en procent av kontraktssumman.

4. De handlingar som Integra levererade innehöll fel, vilket bl.a. ledde till att Byggdialog blev försenat med entreprenaden. Förseningen, som uppgick till fyra påbörjade veckor, medförde att Byggdialog blev skyldigt att betala ett förseningsvite om drygt 2,7 miljoner kr.

5. Byggdialog framställde i sin tur krav mot Integra för den skada som Byggdialog hade lidit till följd av felen i Integras handlingar. Ett krav avsåg ersättning för det förseningsvite som Byggdialog betalat.

6. Integra, som tecknat en företagsförsäkring hos If Skadeförsäkring AB (publ) innefattande bl.a. en professionsansvarsförsäkring, anmälde skadan. Enligt If omfattades kravet avseende förseningsvitet inte av försäkringen. If hänvisade till punkten 5.2.6 i försäkringsvillkoren, där det anges att ”försäkringen omfattar inte böter, vite eller straffskadestånd (punitive damages) såvida det inte är fråga om sådan skadeståndsskyldighet som bortsett från benämningen böter, vite eller straffskadestånd omfattas av denna försäkring”.

7. Integra har vid tingsrätten yrkat att If ska förpliktas att betala försäkringsersättning för det förseningsvite som Byggdialog betalat till beställaren.

Den hänskjutna frågan

8. Tingsrätten har hänskjutit frågan om den av If åberopade undantagsbestämmelsen (punkten 5.2.6 i försäkringsvillkoren) innebär att Integra inte är berättigat till ersättning från If för den ersättning som Integra har betalat till Byggdialog för att kompensera för det vite som Byggdialog i sin tur har betalat till beställaren.

Allmänt om ansvarsförsäkring och tolkning av sådana försäkringsavtal

9. En ansvarsförsäkring ger, enligt vad som följer av lag och tillämpliga försäkringsvillkor, den försäkrade skydd mot skadeståndsansvar. Den försäkrades rätt till försäkringsersättning förutsätter i princip ett däremot svarande ansvar mot en skadelidande tredje man. Försäkringen syftar alltså i första hand till att skydda den försäkrade mot de ekonomiska följderna av ansvar för tredje mans skada. Effekten av denna ordning är också att försäkringen indirekt tryggar den skadelidandes rätt till skadestånd. Försäkringen aktualiseras typiskt sett genom att en skadelidande tredje man hos den försäkrade får en skadeståndsfordran som utlöser ett anspråk mot försäkringsbolaget på försäkringsersättning. (Se t.ex. NJA 2017 s. 601.)

10. Vid tolkningen av ett försäkringsvillkor av standardkaraktär, exempelvis i en ansvarsförsäkring, ska hänsyn tas till ett antal faktorer. Vissa av dessa är typiska just för försäkringsavtal. Andra faktorer är sådana som har betydelse generellt vid tolkning av villkor av standardkaraktär. Det centrala är ofta det omtvistade villkorets ordalydelse. När ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar, liksom när ordalydelsen inte ger något besked alls, kan ledning sökas i systematiken och de övriga försäkringsvillkoren. Också andra faktorer kan ha betydelse, exempelvis villkorets syfte i den mån ett sådant går att

utröna och vad som sakligt sett är en förnuftig och rimlig reglering. (Jfr t.ex. NJA 2001 s. 750, NJA 2006 s. 53, NJA 2013 s. 253 p. 6 och NJA 2017 s. 237 p. 14.)

11. Flera olika faktorer ska således beaktas vid tolkningen av ett försäkringsvillkor. Vilken eller vilka tolkningsfaktorer som ska vara utslagsgivande kan inte anges generellt, utan får avgöras utifrån en helhetsbedömning i det enskilda fallet.

Bedömning av den hänskjutna frågan

Villkorets ordalydelse i ljuset av avtalets systematik och innehåll i övrigt

12. I första ledet i punkten 5.2.6 i villkoren anges att försäkringen inte omfattar böter, vite eller straffskadestånd (punitive damages). Termerna definieras inte närmare i villkoren, och någon branschpraxis som tar sikte på innebörden har inte åberopats. Det får därför antas att de avsetts ha det innehåll som följer av ordens gängse betydelse och innehållet i gällande rätt.

13. Med vite avses i kontraktsrättsliga sammanhang en i förväg avtalad ersättning för skada. Ett sådant vite kan fylla olika funktioner. En vitesreglering kan förstärka preventionen mot kontraktsbrott, den kan ge den skadelidande större ersättning och med andra ansvarsförutsättningar än som skulle följa av skadeståndsrättsliga regler, den kan utgöra en ansvarsbegränsning till förmån för den kontraktsbrytande parten och den kan förenkla skadehantering, bl.a. genom att befria den skadelidande från skyldigheten att styrka individuellt liden skada. (Jfr t.ex. NJA 2010 s. 629 p. 10–12 med hänvisningar.)

14. Det följer således av första ledet i punkten 5.2.6 att någon ersättning inte ska utgå för bl.a. vite i form av en i förväg bestämd ersättning för skada. Det framgår dock inte av denna del av punkten om undantaget bara gäller

sådana viten som försäkringstagaren har betalat till sin skadelidande kontrakts-part eller om undantaget också träffar viten som har utgetts av denne eller av någon i ett tidigare led och som i en eller annan form förs vidare i avtalskedjan.

15. Av andra ledet i punkten 5.2.6 framgår – genom orden ”såvida det inte är fråga om” – att försäkringen omfattar sådan skadeståndsskyldighet som bortsett från benämningen böter, vite eller straffskadestånd omfattas av försäkringen. Av detta led framgår alltså att det förhållandet att en ersättning har betecknats som ett vite inte hindrar att kravet omfattas av försäkringen, om nämligen ersättningen i realiteten avser ett sådant skadeståndskrav som försäkringen omfattar.

16. Enligt punkt 5.1.1 gäller försäkringen för sådant skadeståndskrav som framställs mot försäkrad till följd av personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada (jfr försäkringsvillkoren punkt 2 första stycket, som talar om ”skadeståndskrav avseende skada”) som vållats genom fel i samband med utförande av den i försäkringsbrevet angivna konsultverksamheten. Eftersom dessa begrepp inte definieras närmare i villkoren får de antas ha det innehåll som följer av allmänna skadeståndsrättsliga principer. Med ren förmögenhetsskada avses enligt 1 kap. 2 § skadeståndslagen ”sådan ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada”. I punkten 4 i försäkringsvillkoren anges vidare att försäkringen gäller för skadeståndskrav som orsakats av ett konsultuppdrag inom ett sådant verksamhetsområde som anges i försäkringsbrevet. Det förutsätter dock att kravet grundas på allmänna skadeståndsrättsliga regler eller allmänna bestämmelser som är utfärdade av branschorganisation inom den försäkrades verksamhetsområde.

17. När nyss angivna förutsättningar är uppfyllda ska försäkringsgivaren betala det skadestånd som den försäkrade är skyldig att betala (under förutsättning att kravet också i övrigt omfattas av försäkringen). Innebörden av det

senare ledet i punkten 5.2.6 är alltså att, när förutsättningarna i övrigt är uppfyllda, betalning ur försäkringen ska ske även om ersättningen benämns som vite.

18. Det står klart att punkten 5.2.6 sålunda reglerar den situationen att kravet avser vad som reellt sett är böter, vite eller straffskadestånd och som försäkringstagaren enligt avtal är skyldig att betala till den skadelidande kontraktsparten. Därmed undantas den situationen från rätten till försäkringsersättning.

19. Det kan visserligen sägas att punkten 5.2.6, tolkad på detta sätt, inte får någon självständig betydelse i fråga om böter och straffskadestånd. Redan av punkterna 4 och 5.1.1 framgår nämligen att försäkringen inte gäller för annat än skadeståndskrav som riktas mot försäkringstagaren. Normalt skulle den s.k. betydelseregeln tala emot den angivna tolkningen; en avtalsföreskrift ska som utgångspunkt antas ha en självständig betydelse. Försäkringsvillkorens undantagskatalog i 5.2 innehåller dock flera exempel på regler som får anses klargöra eller tydliggöra sådant som redan följer av villkoren för vad försäkringen omfattar. Det gäller exempelvis regeln i punkt 5.2.1 om att försäkringen inte gäller för skada som drabbar försäkrad. Att försäkringen inte omfattar sådan skada följer redan av att det ska vara fråga om ett skadeståndskrav som framställs mot den försäkrade.

20. Om därför ordalydelsen i punkten 5.2.6, vars första led således får uppfattas som en undantagsregel, tolkas i ljuset av vad som i övrigt framgår av villkoren, följer att punkten tar sikte på sådana ersättningar som avtalats mellan den skadelidande som framställer ett krav och försäkringstagaren. Däremot finns det ingenting som vid en sådan tolkning talar för att den även omfattar sådana ersättningar som erlagts i tidigare led och som medför en försämrad förmögenhetsposition och därmed skada för den skadelidande som framställer ett skadeståndskrav mot försäkringstagaren.

Byggdialogs krav mot Integra

21. Bo i Väsby's krav mot Byggdialog grundas som framgått på kapitel 5 § 3 i ABT 06. Det avtalade vitet utgör enligt den bestämmelsen exklusiv reglering av Byggdialogs ersättningsskyldighet. Något skadestånd utöver vitet för förseningen ska alltså inte utgå. Byggdialogs krav mot Integra grundas i sin tur på kapitel 5 § 1 i ABK 09. Integra ansvarar enligt den bestämmelsen för skada som bolaget orsakat Byggdialog genom bristande fackmässighet, åsidosättande av sedvanlig omsorg eller annan vårdslöshet vid genomförande av uppdraget. Kravet är således inte baserat på Integras försening – en form av skada som försäkringen enligt punkt 5.2.5 i villkoren inte gäller för – utan på fel i Integras tjänst.

22. Av allmänna kontraktsrättsliga principer följer att ett vite i ett kontraktsled typiskt sett utgör ett skadestånd när ansvaret förs vidare i kontraktskedjan. Som exempel kan nämnas att säljaren sålt en vara till en köpare och denne sålt varan vidare till en entreprenör som till följd av fel i varan blir försenad med entreprenaden och därför tvingas utge vite till beställaren. I ett sådant fall utgör köparens krav mot säljaren på ersättning för det vite som entreprenören utgett och som köparen har betalat till entreprenören en skadeståndspost om inte annat följer av avtalet (se t.ex. redan NJA 1913 s. 276). Frågan om säljaren i ett sådant fall över huvud ska ansvara för det vite som betalats i ett tidigare led får avgöras av bl.a. kravet på adekvat kausalitet och därmed av vad säljaren vid avtalsingåendet borde ha förutsett. Det är däremot omdiskuterat om vitet i tidigare led utgör en direkt eller indirekt förlust mellan köparen och säljaren (jfr prop. 1988/89:76 s. 202 samt Jan Ramberg och Johnny Herre, Köplagen, 2 uppl. 2013, avsnitt 15.2.7 med hänvisningar).

23. Det vite som har utgetts av Byggdialog ska alltså klassificeras som en skadeståndspost och därmed ett krav på skadestånd mot Integra för en ren förmögenhetsskada som Byggdialog lidit genom att ha utgett vitet. Posten omfattas därför av kapitel 5 § 1 i ABK 09. Det ligger mot bakgrund av vad

som anförts närmast till hands att uppfatta försäkringsvillkoren på det sättet att detta krav på skadestånd – som grundas på en allmän bestämmelse i ett vanligt förekommande branschavtal – utgör ett i försäkringens mening ersättningsgillt skadeståndskrav och inte ett sådant vite som omfattas av punkt 5.2.6 i villkoren.

Villkorets syfte

24. If har anfört bl.a. att syftet med villkoret är att från försäkringsskyddet undanta ersättningar vars storlek inte bestäms med utgångspunkt i faktiskt inträffade skador, utan i stället på grundval av vad som har avtalats. Enligt If är det förenat med betydande svårigheter att premiesätta en sådan risk. Det har också gjorts gällande att undantaget syftar till att stävja möjligheterna att kringgå begränsningen till skadeståndskrav genom att förtäckt reglera och ersätta exempelvis prisavdrag, garantiansvar, särskilda åtaganden eller fullgörelseansvar.

25. Det finns en del omständigheter som talar för att If genom punkten 5.2.6 önskat befria sig från ansvaret för sådant där försäkringstagaren och den skadelidande, utan hänsyn till vanliga skadeståndsrättsliga regler, bestämt vilka konsekvenserna ska bli av ett visst agerande. I det hänseendet liknar regleringen andra bestämmelser i villkoren, t.ex. punkten 5.2.4 som undantar skadeståndsansvar enbart på grund av utfästelser, garantier och liknande, och punkten 5.2.7 om undantag för särskilda åtaganden som gjorts av den försäkrade utöver gällande skadeståndsrätt eller försäkrat avtal. Det framstår vidare som antagligt att det har funnits ett intresse hos If av att avtala bort sådant som inte har eller behöver ha en koppling till en verklig skada. Böter och straffskadestånd kan vara typexempel på detta.

26. Ett vite i ett led, som i ett senare led utgör en vanlig skadeståndspost avseende ren förmögenhetsskada, kan medföra att det som ersätts är något annat eller mer än en faktiskt liden skada hos den som erhåller vitet. Detta

ligger i vitets natur, eftersom det utgör ett på förhand normerat skadestånd som ofta syftar till att parterna inte ska behöva tvista om förhållandena i det enskilda fallet. Det är därför möjligt och kanske till och med troligt att syftet med punkt 5.2.6 har varit att försäkringen inte ska gälla för viten i bakre led som förs vidare som skadeståndskrav riktade mot försäkringstagaren.

27. Ett sådant syfte kommer, som anförts, inte till klart uttryck i ordalydelsen tolkad i ljuset av villkorens övriga bestämmelser. När ordalydelsen, som i detta fall, talar för försäkringstagarens tolkning, bör det krävas skäl av viss tyngd för att ändå tolka villkoret på ett sätt som överensstämmer med villkorets antagna syfte (jfr t.ex. NJA 1978 s. 628). Det kan nämligen vara svårare att bedöma ett försäkringsvillkors syfte än att utifrån villkorets ordalydelse bedöma vad försäkringen omfattar.

Övriga relevanta tolkningsfaktorer

28. Utöver ordalydelsen tolkad i ljuset av villkorens systematik och övriga regler samt bestämmelsens syfte finns det skäl att också beakta vissa andra tolkningsfaktorer.

29. Såvitt har framkommit finns det inte någon enhetlig praxis i branschen som kan ge ledning vid tolkningen av villkoret. Vad som framgår är att andra försäkringsgivare valt att reglera undantaget på ett delvis annat sätt och att undantaget uppfattades olika bland försäkringsgivarna på den svenska marknaden. Det hade varit möjligt för bolaget att formulera klausulen så att det av ordalydelsen framgick vad undantaget syftade till att omfatta (jfr NJA 2012 s. 3 p. 13).

30. Till detta kommer allmänna överväganden beträffande vad som sakligt sett är en förnuftig och rimlig reglering och dessa övervägandens betydelse för kravet på tydlighet i regleringen.

31. Integra har tecknat en professionsansvarsförsäkring för tekniska konsulter. Ett typiskt branschavtal i aktuell bransch är just ABK 09. I byggbranschen förekommer vidare i mycket hög utsträckning olika standardavtal, såsom ABT 06 eller Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader, AB 04. Dessa avtal innehåller ofta en vitesreglering för dröjsmål (jfr t.ex. Jan Hellner m.fl., Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. Första häftet. Särskilda avtal, 6 uppl. 2015, s. 140 ff.).

32. En vanlig följd av ett fel i konstruktionsunderlaget är att entreprenören måste invänta nytt underlag eller måste göra om arbete som redan har utförts men på ett felaktigt sätt. Det innebär att en typisk följd av sådana fel är att entreprenören drabbas av att behöva utge dröjsmålsvite till beställaren. Ett undantag från försäkringsskyddet för sådant vite i bakre led innebär därför att en viktig del av de ansvarssituationer som kan drabba försäkringstagaren inte täcks av försäkringen och att försäkringstagaren själv – och indirekt kanske den skadelidande – får bära konsekvenserna av kontraktsbrottet. Ett sådant begränsat försäkringsskydd skulle bl.a. medföra att en teknisk konsult som ingått ett avtal baserat på ABK 09 inte skulle ha en försäkring som täcker dennes kontraktuella ansvar, något som kan utgöra ett väsentligt avtalsbrott. En förnuftig och rimlig innebörd av regleringen är mot den bakgrunden att den inte syftar till ett sådant för försäkringstagaren inskränkt försäkringsskydd.

Sammantagen bedömning

33. Vid en sammantagen bedömning bör det aktuella villkoret tolkas i enlighet med vad Integra har anfört, dvs. så att vitesundantaget inte hindrar att

Integra är berättigad till försäkringsersättning från If för den ersättning som Integra har betalat till Byggdialog. Den hänskjutna frågan ska besvaras i enlighet härmed.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gudmund Toijer, Johnny Herre (referent), Ingemar Persson, Lars Edlund och Malin Bonthron
Föredragande justitiesekreterare: Andreas Löf